

Sławomir KUBAT

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Kierunki przemian europejskich systemów wymiaru sprawiedliwości

Streszczenie: Punktem wyjścia ewolucji systemów wymiaru sprawiedliwości był system sądowy. Dyferencjacja systemów społecznych doprowadziła do radykalnej przebudowy samych konfliktów, jak i metod, form i technik ich rozstrzygania. Efektem tego procesu stała się pogłębiająca marginalizacja państwa w procesie sprawowania wymiaru sprawiedliwości i wzrost znaczenia alternatywnych metod rozwiązywania sporów. W głównym nurcie rozstrzygania sporów społecznych znalazły się negocjacje, mediacje i arbitraż. Sam zaś system sądowy zaczął być postrzegany przez organy państwa jako nieefektywny instrument rozwiązywania sporów, pozbawiony funkcji ich celowego kształtowania i wyizolowany od społeczeństwa. Nowy rozdział kształtowania się systemów wymiaru sprawiedliwości rozpoczęła czwarta rewolucja przemysłowa. Jej cechą charakterystyczną stało się wzbogacenie procesu sprawowania sprawiedliwości o komponent systemów sztucznej inteligencji. Celem niniejszego referatu jest próba odpowiedzi na pytanie czy kierunkiem rozwoju systemów wymiaru sprawiedliwości jest konstruowanie nowych systemów opartych o częściowo lub całkowicie niezależne technologie decyzyjne?

Słowa kluczowe: wymiar sprawiedliwości, alternatywne metody rozwiązywania sporów, sztuczna inteligencja, system sądowy, rewolucja przemysłowa

Wstęp

Współczesne systemy wymiaru sprawiedliwości współtworzą systemy uniwersalne o zasięgu globalnym, regionalne oddziałujące na określony kontynent oraz krajowe ograniczone do państwowych instytucji prawnych.

Refleksja nad poszczególnymi współczesnymi systemami wymiaru sprawiedliwości skłania do postawienia hipotezy, iż kierunkiem ewolucji wymiarów sprawiedliwości jest ich ciągła zmienność oraz ciągła próba dostosowania się do tych zmienności elementów współtworzących podmiotowo i przedmiotowo wymiar sprawiedliwości

przy jednoczesnej rezygnacji z komparatystycznego sposobu poszukiwania wzorca skuteczności i efektywności na rzecz nowych form rozwiązywania sporów pochodzących z kolejnych rewolucji technologicznych.

Celem rozwiązań systemowych w ramach praktyki poszczególnych wymiarów sprawiedliwości staje się stworzenie formuły rozstrzygania konfliktów społecznych w oparciu o istnienie systemów, które wykazują inteligentne zachowanie dzięki analizie otoczenia i podejmowaniu działań, do pewnego stopnia autonomicznie i niezależnie od woli decydenta, w celu podjęcia decyzji opartej na przekonaniu o słuszności i uznaniu adresatów sporu (Komunikat..., 2018). Uzupełniająco można dodać, iż pod względem funkcjonalności zewnętrznej systemy wymiaru sprawiedliwości przejęły ze zróżnicowanych procesów społecznych złożoność, globalny uniwersalizm, a co za tym idzie nieprzewidywalność decyzji i skutków charakterystyczną dla problemów społeczeństw ryzyka opartych na wielości niezależnych od siebie podmiotów. Przyczyny takiego stanu rzeczy można upatrywać z jednej strony w przemianach społecznych, gospodarczych i rozwoju technologicznym. Z drugiej zaś strony w procesach zmian doktrynalnych, etycznych, filozoficznych, naukowych i obyczajowych, które ewoluowały od modelu adiudykacyjnego do modelu, w którym sądowe rozstrzyganie sporów współistnieje na równych zasadach z alternatywnymi formami rozwiązywania konfliktów. Skutkiem tych zjawisk jest płynne przechodzenie od monocentrycznych krajowych systemów prawnych różnicujących się wewnątrznie i opartych na zwartym systemie normatywnym pochodzącym od państwa do multicentrycznego globalnego systemu różnicujących się wewnątrznie rozmaitych zespołów norm pochodzących od podmiotów całkowicie lub częściowo autonomicznych wobec państwa lub związków państw.

Dlatego konieczne staje się odpowiedzenie na następujące pytania badawcze: jak możemy zdefiniować pojęcie współczesnego wymiaru sprawiedliwości? Jakie czynniki warunkowały jego ewolucję? Jak przebiegały procesy przemian? I w końcu, dlaczego kierunkiem rozwoju nie jest dążenie do modyfikacji, kontrolowanych przez administrację państwową lub międzypaństwową, form zwiększenia efektywności i skuteczności istniejących systemów wymiaru sprawiedliwości, lecz konstruowanie nowych systemów opartych o częściowo lub całkowicie niezależne technologie decyzyjne?

Pojęcie współczesnego wymiaru sprawiedliwości oraz kierunki jego ewolucji

Pojęcie współczesnego wymiaru sprawiedliwości można zrekonstruować w oparciu o funkcję społeczną, którą pełni, wewnętrzną strukturę oraz czynniki warunkujące jego ewolucję. Wymiar sprawiedliwości głównie w znaczeniu funkcjonalnym polega na rozpatrywaniu i rozstrzyganiu sporów przez podmiot niezaangażowany w spór na podstawie określonego zespołu norm i w trybie przewidzianym przez te normy (Sobczak, 1993, s. 200; Ziemiński, 2010, s. 55; Rawls, 2010, s. 29; Perelman, 1989, s. 115; Barry, 1989, s. 2; Karp, 2004, s. 137; Długosz, 2011, s. 202; Kmiecik, 2006, s. 12). Z kolei w ujęciu instytucjonalnym obejmuje sądownictwo, organy ścigania oraz pomoc prawną (Pest, 2012, s. 82). Czynniki społeczne, gospodarczej i technologiczne wymusiły powstanie konstrukcji pluralistycznego sprawowania wymiaru sprawiedliwości opartego na równorzędnym fundamencie adjudykacyjnym oraz alternatywnych metodach rozstrzygnięcia sporów społecznych.

Najpełniejszą perspektywę przemian współczesnych systemów wymiaru sprawiedliwości dają systemy europejskie z uwagi na swoje jedności i różnorodności, przy zachowaniu wspólnego kontekstu funkcjonalnego. Do jedności niewątpliwie należą wspólnota pochodzenia i wartości. Każdy z systemów europejskich wyrasta z kultury łacińskiej, ma wspólne uzasadnienie aksjologiczne judeo-chrześcijańskie oraz doświadczenie w przemianach społeczno-historycznych. Różnorodności wyznaczają odrębności doktrynalne, prawno-systemowe oraz organizacyjno-instytucjonalne. Analizy szeregu instytucji monitorujących funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości wykazały, że istnieją trzy główne czynniki kreujące postrzeganie poszczególnych wymiarów sprawiedliwości (Komunikat..., 2017). Pierwszym i najważniejszym czynnikiem jest sprawiedliwość materialna zapewniająca równość wobec prawa wszystkich podmiotów oraz postrzeganie rozstrzygnięć sporów społecznych jako sprawiedliwych i słuszych. Drugim czynnikiem jest sprawiedliwość formalna rozumiana, jako wystarczające i właściwe zaangażowanie podmiotów rozstrzygających dany spór, tak, aby uczestnicy mieli poczucie, iż zostali wysłuchani, zaś arbiter potraktował ich z godnością i szacunkiem. Nieodzownym elementem jest przy tym istnienie procedury określanej jako bezstronna i uczciwa oraz kreującej postać podmiotu podejmującego decyzję, jako godnego zaufania oraz niezależnego od wpływów zewnętrznych. Ostatnim czynnikiem jest wydajność systemu wymiaru

sprawiedliwości. Za pojęciem tym kryje się efektywność zorganizowania postępowań rozstrzygających indywidualne spory społeczne, brak nieuzasadnionych opóźnień w podejmowaniu decyzji oraz skuteczność egzekwowania zapadanych rozstrzygnięć (Komunikat..., 2018).

Nie bez znaczenia dla oceny współczesnych wymiarów sprawiedliwości jest ich efektywny wpływ na stopę wzrostu gospodarczego lub wzrost produktywności. Potwierdzają to badania statystyczne, które dowodzą istnienia bezpośredniej zależności między dobrze funkcjonującym systemem wymiaru sprawiedliwości a rozwojem gospodarczym. Dla przykładu Vincenzo Bove i Elia Leandro wskazują na silne korelacje między długością postępowań sądowych a wynikami ekonomicznymi przedsiębiorstw, jak również między postrzeganą przez przedsiębiorstwa niezależnością wymiaru sprawiedliwości a rozwojem gospodarczym. Przy czym współzależności należy upatrywać w tym, iż sprawna procedura rozstrzygania sporów skutkuje zwiększeniem skłonności wierzycieli do udzielania pożyczek, co w konsekwencji zwiększa podaż pieniądza na rynku, a to z kolei sprzyja aktywności podmiotów gospodarczych (Bove, Leandro, 2017, s. 6).

Można, zatem ulec złudzeniu, iż kierunkiem ewolucji systemów wymiaru sprawiedliwości jest dążenie do zapewnienia ich skuteczności ocenianej poprzez pryzmat jakości, niezależności i efektywności (Komunikat..., 2018). Takie twierdzenie potwierdza w swoich badaniach szereg instytucji i organów związanych z wymiarem sprawiedliwości. I tak Europejska Komisja na rzecz Efektywności Wymiaru Sprawiedliwości (CEPEJ) Rady Europy, Europejska Sieć Rad Sądownictwa (ENCJ) oraz Komisja Europejska dla egzegezy konkretnego krajowego wymiaru sprawiedliwości posługują się standardowymi wskaźnikami efektywności, jakości oraz niezależności.

Do wspomnianych wskaźników efektywności zalicza się długość postępowań, wskaźnik zamykanych spraw oraz liczbę spraw w toku.

Jakość systemów wymiaru sprawiedliwości oceniana jest instytucjonalnie poprzez pryzmat takich czynników, uznawanych za istotne, jak technologie informatyczne, system szkoleń, monitorowanie i ocena działań sądów oraz finansowanie sędziów i personelu sądowego w tym łączne wydatki publiczne na sądy. Wśród działań o charakterze ustawodawczym i regulacyjnym dotyczących systemów wymiaru sprawiedliwości szczególną pozycję zajmują ICT (*information and communication technologies*). Obejmują one m.in. elektroniczne składanie pozwów, możliwość elektronicznego monitorowania postępowania oraz komunikację między

uczestnikami postępowania a sądami. Elementy tych systemów bezpośrednio wpływają na ocenę pracy sądów i ich efektywności, szczególnie w odbiorze społecznym. Komisja podkreśla w tym kontekście, iż systemy ICT stosowane w sądach odgrywają coraz większą rolę we współpracy transgranicznej oraz ułatwiają implementację ustawodawstwa UE (Komunikat Komisji..., 2017). Wskazane wskaźniki zostały opracowane przez Radę Konsultacyjną Sędziów Europejskich (CCJE) w ramach listy kontrolnej na rzecz promowania jakości wymiaru sprawiedliwości i sądów (*Checklist for promoting the quality of justice and the courts*) (Opinia..., 2014).

Niezależność analizowana jest w oparciu o badania opinii publicznej i przedsiębiorstw oraz sprawozdania władz wykonawczych i sądowiczych poszczególnych państw w zakresie m.in. gwarancji nieusuwalności sędziów, liczby sędziów i adwokatów w odniesieniu do określonej liczby populacji, trybów ustawowych powoływania sędziów, mechanizmów indywidualnej oceny sędziów oraz ich odwoływania. Dane sporządzane są przez Komisję na podstawie zintegrowanych kwestionariuszy przygotowywanych we współpracy z Europejską Siecią Rad Sądownictwa. Odpowiedzi państw członkowskich nieposiadających rad sądownictwa lub niebędących członkami Europejskiej Sieci Rad Sądownictwa przekazywane są w ramach współpracy z Siecią Prezesów Sądów Najwyższych Unii Europejskiej (Komunikat..., 2017).

Należy przy tym zaakcentować, iż działania o charakterze ustawodawczym i regulacyjnym dotyczące systemów sprawiedliwości skupiają się na jedenastu podstawowych obszarach. Należą do nich reformy prawa procesowego, promocja metod ADR (*Alternative Dispute Resolution*), pomoc prawna, rozwój systemów ICT, optymalizacja mapy sądownictwa, opłaty sądowe, administracja sądów, sędziowie, rady sądownictwa, specjalizacja sądów oraz prawnicy praktycy. Analiza unijnej tablicy wyników wymiaru sprawiedliwości za lata 2010–2018 prowadzi do konkluzji, iż poziom działań o charakterze ustawodawczym i regulacyjnym pozostaje na stabilnym poziomie zarówno pod względem zapowiedzianych reform, jak i negocjowanych środków, zaś obszarem szczególnego zainteresowania w wielu państwach członkowskich pozostaje prawo procesowe. Szczególna aktywność realizowana jest także w sferze pomocy prawnej, metod pozasądowego rozstrzygania sporów, specjalizacji sądów oraz map sądownictwa. Sfery dynamiki regulacyjnej i jej hierarchia odpowiadają wprost ocenom opinii publicznej, która wśród najważniejszych problemów wymiaru sprawiedliwości poszczególnych państw członkow-

skich dostrzega przewlekłość postępowania, zbyt skomplikowane procedury, opóźnienia spraw, zbyt wysokie koszty związane z postępowaniem sądowym, niewydolny system przepływu informacji między uczestnikami sporu a podmiotem rozstrzygającym oraz złą organizację pracy instytucji sądowych (*Report...*, 2019).

Czynniki warunkujące ewolucję współczesnych wymiarów sprawiedliwości

Czynniki warunkujące ewolucję współczesnych wymiarów sprawiedliwości w tym modele, metody i formy sprawowania wymiaru sprawiedliwości są pochodnymi procesów kształtowania się struktur wewnątrzspołecznych. Jak dowodzi Lech Morawski punktem wyjścia ewolucji współczesnych systemów społecznych był klasyczny model organizacji społeczeństwa. Poszczególne składowe elementy tego modelu miały charakter jednorodny pod względem funkcjonalnym, kulturowym oraz aksjologicznym i to w sensie podmiotowym i przedmiotowym. Cechą zaś charakterystyczną i dominującą było bezpośrednie uzależnienie rozumiane jako podporządkowanie społeczeństwa od bytów państwowych i ponadpaństwowych. Podstawowym instrumentem podporządkowania i oddziaływania na zachowania społeczne były zasady i reguły wyrażone w postaci systemów normatywnych. Normy regulujące procesy społeczne zostały rozszerzone o element przymusu. Zmonopolizowano tryb ich kreacji autoryzując i legalizując każdą ich treść. Same zaś reguły i zasady postępowania zostały uzależnione i wyprowadzone z moralności i norm religijnych. Wraz ze zmianą zjawisk ekonomicznych i postępującymi procesami gospodarczymi tak skonstruowany model społeczeństw w coraz mniejszym stopniu odpowiadał potrzebom ich adresatów. Narastająca nieskuteczność norm i reguł wytwarzanych przez państwo w ramach autorytarnego reżimu aksjologicznego, wyalienowanego z aktualnych procesów technologiczno-obyczajowych, doprowadziła do zdegenerowania klasycznego modelu wymiaru sprawiedliwości opartego na fundamencie adiudykacyjnym (Pańkowski, 2015, s. 61–76). Bezpośrednim skutkiem takiego zjawiska były iluzoryczne zmiany materialnych oraz formalnych norm i reguł sądowych, a ostatecznie brak zdolności do powszechnie akceptowalnego rozwiązywania konfliktów społecznych.

Istotne zmiany w strukturze współczesnych społeczeństw w zakresie rozwiązywania sporów nastąpiły wraz z II rewolucją przemysłową

określaną mianem elektronicznej (Steinmuller, 1984, s. 212). W sposób ewolucyjny wpłynęła ona na proces wytwarzania dóbr, organizację pracy, system dystrybucji i sposób komunikacji. Rozpoczęła również proces przechodzenia od społeczeństw industrialnych do społeczeństw postindustrialnych, czyli od społeczeństw homogenicznych do społeczeństw heterogenicznych (Mayntz, Rosewitz, Schimank, Stichweh, 1988, s. 11). Wskazuje się przy tym, że społeczeństwa homogeniczne składają się z podobnie ustruktrowanych elementów takich jak rodzina, zakład rzemieślniczy czy gospodarstwo rolne (Morawski, 1999, s. 27). Opozycją wobec takiego ładu są społeczeństwa heterogeniczne, czyli funkcjonalnie zróżnicowane. Składają się one z wielu autonomicznych podsystemów takich jak gospodarka, nauka, wojsko, oświata itp. Podsystemy te wytwarzają właściwe dla siebie struktury organizacyjne, wzory komunikowania się i funkcjonują według specyficznej dla siebie logiki działania (Morawski, 1992, s. 34). Motorem społecznej ewolucji stała się funkcjonalna dyferencjacja systemów społecznych (Luhmann, 1983, s. 139). Następtwem zaś funkcjonalnej dyferencjacji stał się rosnący stopień organizacji społeczeństw. Polegał on na tym, iż poszczególne grupy zaczęły w życiu społecznym odgrywać coraz większą rolę stając się podmiotami, przez które jednostki miały jedyną skuteczną możliwość artykulacji swoich interesów. Z procesami tymi skorelowane zostało zjawisko uniezależnienia się podsystemów społecznych od agend i instytucji państwowych. Proces ten charakteryzowany jest, jako zachowanie polegające na odejściu od modelu porządku monocentrycznego, zbudowanego na kształt piramidy, na której szczycie znajduje się państwo, jako główne centrum decyzyjne, do modelu policentrycznego, składającego się z wielu autonomicznych i niezależnych od siebie centrów decyzyjnych (Ossowski, 1967, s. 185). Przy czym państwowy model decyzyjny zostaje uszczuplony zarówno w strukturach odgórnych, jak i oddolnych. Oddolnych przez podejmowanie decyzji przez związki zawodowe, korporacje czy organizacje pozarządowe. Odgórną utratę suwerenności następuje z kolei na rzecz liczniejszych organizacji i korporacji międzynarodowych niezależnych od czynników państwowych, czego przejawem jest postępująca globalizacja gospodarki i polityki. Fundamentalne znaczenie dla kształtowania się współczesnych wymiarów sprawiedliwości jest zauważalna komplementarność zjawiska dyferencjacji funkcjonalnej ze zjawiskiem dyferencjacji społecznej, kulturowej i etnicznej (Nelken, 1995, s. 243). Następtwem złożoności tych procesów stało się przekształcenie struktur społecznych poszczególnych państw od jednorodnych narodowo do multinarodowych

i od monokulturowych do wielopłaszczyznowo multikulturowych, przy czym nurt ten mógł przebiegać równolegle lub samodzielnie, jak również mógł być determinowany różnymi przyczynami. System zasad regulujących obszar dyskursu społecznego kreowany przez państwo został zmuszony do ochrony zróżnicowanych wartości i zapewnienia stabilnej koegzystencji różnych podsystemów społecznych. I to w warunkach powszechnej kontestacji koncepcji uniwersalnej etyki, która w swoich założeniach miała stanowić fundament porządku społecznego, a która faktycznie jest nie do pogodzenia ze zróżnicowanym i różnicującym się charakterem społeczeństw rozwiniętych (Baumann, 1993, s. 139). Uzasadnieniem takich poglądów jest postrzeganie etyki, jako wartości niestabilnych i niedających się uporządkować w sposób trwały i systemowy (Ibidem, s. 194). Zakładano przy tym, że normy te definiowane są, jako mało precyzyjne i mało określone, przez co nie mają zdolności do regulowania procesów w wysoce złożonych podsystemach społecznych jak choćby w ekonomii (Luhmann, 1983, s. 216). W konsekwencji wyzwaniem stało się rozwiązywanie sporów społecznych w relacji autonomii jednostek do rosnącej autonomii podsystemów, organizacji i całych grup w społecznościach postindustrialnych i to przy niekalkulowalności i nieprzewidywalności decyzji w przestrzeni ładu ogólnopopulacyjnego.

Już w latach sześćdziesiątych ubiegłego stulecia szereg autorów opisujących procesy społeczne zaczęło dostrzegać paradoks zbiorowości postindustrialnych (Hayek, 1960, s. 18). Polegał on na tym, iż z jednej strony z uwagi na stopień złożoności systemów społecznych wzrasta potrzeba regulacyjna (skorelowana ze wzrostem sporów), z drugiej zaś strony maleje zdolność sterowania zachowaniami wyłącznie na podstawie działalności państwowo-normotwórczej. Przy czym determinantę regulacyjną upatrywano we wzajemnej konkurencyjności i dezintegracji cywilizacyjnej. Jako czynnik opozycyjny postrzegano naturalny mechanizm obronny przed ingerencją w autopojetyczne systemy i podsystemy społeczne. Odpowiedzią podmiotów państwowych na kryzys regulacyjny społeczeństw miała być idea państwa, które w procesie normatywnym kreuje jedynie ramy instytucjonalne. Ramy te miały być płaszczyzną rozwiązywania sporów społecznych w sposób spontaniczny i nieprzewidywalny (*ad hoc*) w oparciu o zespół reguł i zasad akceptowalnych przez uczestników sporu, a skonkretyzowanych do zindywidualizowanych problemów.

Podsumowując okres rewolucji elektronicznej w kontekście społecznym to należy zauważyć, iż konflikty te zaczęły przebiegać nie tylko

w obrębie mechanizmów społecznej stratyfikacji rozumianej jako podział między grupami i klasami, ale również w obrębie rywalizujących i kooperujących ze sobą podsystemów takich jak gospodarka, wojsko czy organizacje pozarządowe. Z tą jednak odmianą, iż pod kontrolą wspólnego bytu państwowego lub międzypaństwowego. Ujmując powyższe w duchu doktrynalnym autopojeza przeformułowała problem (Luhmann, 2000, s. 19). Pojawiają się dwie zmiany na nowo statuujące sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Po pierwsze, to system społeczny wewnętrznie zróżnicowany, wielopodmiotowy konstytuuje prawa i obowiązki jednostki. Po drugie, państwo, jako uczestnik konfliktu staje się podmiotem zbiorowym, nie dla tego, że można przypisać mu naturalne właściwości albo szczególną formę organizacyjną, ale dlatego, że zmusza jednostki do przypisania mu formy zinstytucjonalizowanego bytu zaopatrzonego w środki przymusu bezpośredniego o charakterze krajowym i prawno-międzynarodowym.

Kolejna rewolucja przemysłowa określana mianem cybernetycznej lub cyfrowej pogłębiła proces transformacji współczesnych społeczeństw w przestrzeni dalszej dyferencjacji. Dominującą różnicą w przedmiocie rozwiązywania sporów społecznych między okresem rewolucji elektronicznej a cybernetycznej stała się dynamika zmian tj. przejście z częstotliwości ewolucyjnej w rewolucyjną oraz dalsze uniezależnienie podsystemów społecznych spod zwierzchnictwa regulacyjnego podmiotów państwowych. Zjawisko to można określić, jako pogłębiająca marginalizacja państwa w procesie sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Przyczynę takiego stanu rzeczy należy upatrywać w mobilności, powszechnej dostępności i internacjonalizmie cybernetycznym charakteryzującym się znacznym przyspieszeniem procesów technologicznych i poszerzeniem przestrzeni oddziaływania podsystemów społecznych pod względem świadomości, wiedzy oraz terytorialnym.

Implikacją tego mechanizmu była zmiana w obrębie sterowania i kontroli. Rozwiązywanie sporów musiało się jeszcze silniej odwołać do cech danych podsystemów społecznych tj. samoprodukcji, samoodnoszenia, samoregulacji i samoorganizacji (Teubner, 2002, s. 24). Z perspektywy relacji norm i reguł do norm tworzonych przez państwo lub związki państwowe taki stan rzeczy umożliwił zbliżenie do korzeni akceptowalnego społecznie rozwiązania sporu w oparciu o normy społeczne, spontaniczne reguły, standardy wspólnoty, racjonalność dyskursywną i sprawiedliwość dekonstruktywną, czyli pluralizację zespołów norm pozasystemowych (Ibidem, s. 111).

W oparciu o tak postrzegane przemiany społeczne, ekonomiczne i prawne można wskazać, iż początkowo systemy wymiaru sprawiedliwości oparte były na pozytywistycznej koncepcji prawa, zaś podstawową formą rozwiązywania konfliktów społecznych był system adiudykacyjny, ograniczony do władzy sędziowskiej. Wraz z postępującą rewolucją przemysłową określaną mianem elektronicznej nastąpiła dywersyfikacja wśród podmiotów rozstrzygających spory. Organy państwowe poprzez systemy normatywne włączyły do nadal dominującej formy adiudykacyjnej alternatywne sposoby rozwiązywania sporów. W głównym nurcie rozstrzygania sporów społecznych znalazły się negocjacje, mediacje i arbitraż. Sam zaś system sądowy zaczął być postrzegany przez organy państwa, jako nieefektywny instrument rozwiązywania sporów, pozbawiony funkcji ich celowego kształtowania i wyizolowany od społeczeństwa. Proces ten nie wpłynął jednak na uboczny rozwój nurtu sądokracji realizującej zasadę, iż sądy są stolicami prawa, a sędziowie jego księżętami (Dworkin, 1986, s. 407).

Nowy rozdział kształtowania się systemów wymiaru sprawiedliwości rozpoczęła rewolucja internetowa rozwijająca postmodernistyczne postrzeganie prawa jako techniki i prawa jako rozmowy w wariacie komunikacyjnym i systemowym (Morawski, 1999, s. 78). Szczególnie poprzez idee intersubiektywnych norm pozasystemowych, które syntezują, w zależności od uczestników rozwiązywania sporów, czasem opozycyjne nawet wobec siebie, wartości, interesy, style życia, kultury, religie czy etyki. Ich podstawowym celem jest zapewnienie współpracy, współistnienia, niezakłóconego współzachowania danej grupy społecznej lub systemu podgrup społecznych. Koncepcja ta w ocenie L. Morawskiego oparta jest na założeniu, iż poszczególne grupy lub podgrupy społeczne współtworzą własne zespoły akceptowalnych norm i reguł postępowania. Pozbawione są one charakteru powszechnie uznanego obiektywizmu, charakterystycznego dla systemów normatywnych pochodzących od woli państwa lub organizacji międzypaństwowych. Stąd ich subiektywny charakter, który można przypisać podmiotom tworzącym daną grupę lub podsystem społeczny. Wewnętrzna interakcja w ramach danej grupy lub podsystemu, jak również oddziaływanie między grupami lub podsystemami wpływa na ich intersubiektywny charakter. Tak ukształtowane zespoły norm są niezależne wobec systemu normatywnego, co przemawia za postrzeganiem ich, jako norm pozasystemowych. Przedstawiona koncepcja obrazująca przemiany w ramach systemów normatywnych, pozanormatywnych, organów administracji publicznej oraz korporacji

prywatnych wskazuje na istnienie pluralistycznych wymiarów sprawiedliwości. Inaczej mówiąc systemy normatywne i pozanormatywne silnie oddziałują na siebie, co sprzyja rozwojowi alternatywnych form rozwiązywania sporów i częstej rezygnacji z systemu adiudykacyjnego.

Kolejnym etapem stała się rewolucja algorytmiczna określana przez przedstawicieli nauki również rewolucją sztucznej inteligencji, sztucznej sieci neuronowej, głębokiej sieci neuronowej lub malejącego gradientu. Dominującą cechą systemów wymiaru sprawiedliwości stała się postępująca marginalizacja roli adiudykacyjnej na rzecz ADR. Przy czym, jak dowodzi w swoich szkicach Aleksander Chłopecki, dochodzi do technologizacji form i metod rozwiązywania sporów o metodę algorytmiczną i postępuje ewolucja na rzecz rewolucji quasi neuronowej. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest przyjęcie przez CEPEJ pierwszego europejskiego tekstu prawnego określającego zasady etyczne dotyczące wykorzystania sztucznej inteligencji (AI) w systemach sądowych tj. Europejskiej Karty Etycznej dotyczącej wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach sądowych i ich środowisku (*European...*, 2018). Dokument ten określa pięć podstawowych zasad wykorzystywania w wymiarze sprawiedliwości sztucznej inteligencji. Zasady poszanowania praw podstawowych poprzez zapewnienie zgodności projektowania i wdrażania narzędzi i usług sztucznej inteligencji z prawami podstawowymi. Zasadę niedyskryminacji w szczególności poprzez zapobieganie rozwojowi lub nasileniu jakiegokolwiek dyskryminacji między osobami lub grupami osób. Zasadę jakości i bezpieczeństwa w odniesieniu do przetwarzania orzeczeń sądowych i danych. Zasadę korzystania z certyfikowanych źródeł i danych niematerialnych w sposób multidyscyplinarny, w bezpiecznym środowisku technologicznym. I w końcu zasadę przejrzystości, bezstronności i uczciwości wprowadzającą obowiązek udostępnienia i rozumienia metod przetwarzania danych oraz konieczności ich właściwej autoryzacji.

Zmienności celów ewolucji współczesnych wymiarów sprawiedliwości oraz proces ciągłego dążenia do adaptacji zmienności

Hipotezę zmienności celów ewolucji wymiarów sprawiedliwości oraz ciągłego dążenia do adaptacji zmienności przez te systemy potwierdza analiza finansów publicznych przeznaczonych na funkcjonowanie wymiaru sprawiedliwości. Pozwala ona na rekonstrukcję pojęcia wymiaru

sprawiedliwości poprzez pryzmat elementów współtworzących budżet danego wymiaru sprawiedliwości.

CEPEJ oraz właściwe organy administracji państw członkowskich Rady Europy analizując systemy wymiarów sprawiedliwości definiują budżet wymiaru sprawiedliwości w sposób szeroki i wąski. Budżet wymiaru sprawiedliwości *sensu largo* podlega konkretnym uwarunkowaniom poszczególnych państw członkowskich. Z uwagi na znaczne różnice pomiędzy poszczególnymi porządkami krajowymi i wewnętrzną specyfiką nie jest wykorzystywany do porównań międzynarodowych. Często obejmuje on między innymi budżety Ministerstwa Sprawiedliwości, sądów powszechnych i administracyjnych, Sądu Najwyższego, więziennictwa, służby kuratorskiej, rad sądownictwa, Trybunału Konstytucyjnego, rzeczników państwowych, organów egzekucyjnych, notariatu czy wydatków publicznych związanych z uchodźcami czy azylantami (*European...*, 2018).

Budżet wymiaru sprawiedliwości *sensu stricto*, według wskazań CEPEJ, rozumie się, jako roczną sumę środków publicznych przeznaczonych na działalność sądów, prokuratur i pomoc prawną. I również on wykazuje między państwami pewne zróżnicowanie. Przy czym budżet przyznany sądom obejmuje wynagrodzenia brutto sędziów, wynagrodzenia personelu sądowniczego i innych pracowników zatrudnionych w sądach niezwiązanych bezpośrednio z procesem orzeczniczym, wynagrodzenia na rzecz podmiotów świadczących usługi na rzecz sądów (eksperti, tłumacze), koszty komputeryzacji, szkoleń oraz utrzymanie, leasing i funkcjonowanie budynków sądowych łącznie z nowymi inwestycjami budowlanymi. Budżet przeznaczony na pomoc prawną jest interpretowany szeroko. Obejmuje środki finansowe przeznaczone zarówno dla uczestników sporów sądowych i pozasądowych mające zaspokoić zobowiązania związane z ponoszeniem opłat sądowych, jak i kosztami porad prawnych i reprezentacją fachowych pełnomocników oraz wynagrodzeń podmiotów rozstrzygających spory w ramach alternatywnych form rozwiązywania sporów. Z kolei budżet prokuratury obejmuje środki przeznaczone na zapewnienie funkcjonowania organów ścigania składających się z prokuratorów i pracowników, którzy im pomagają wykonywać prerogatywy określone w definicji zawartej w zaleceniu Rec (2000) 19 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie roli prokuratury w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych: „Organ, które w imieniu społeczeństwa i interesu publicznego zapewniają stosowanie prawa, gdy naruszenie prawa pociąga za sobą sankcję karną, biorąc pod uwagę

zarówno prawa jednostki, jak i niezbędną skuteczność systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych” (Zalecenia..., 2000).

Sama struktura wydatków danego państwa na wymiar sprawiedliwości pozwala na stwierdzenie czy w ramach danego systemu krajowego dochodzi do jakiegokolwiek ewolucji wymiaru sprawiedliwości, a jeżeli proces ten ma miejsce, to analiza wydatków wewnątrz strukturalnych w ramach danego wymiaru sprawiedliwości wskazuje na kierunki tych zmian.

Analiza szeregu wspomnianych rocznych tablic wyników wymiaru sprawiedliwości czy programów dostosowań gospodarczych dedykowanych określonym państwom za lata 2010–2018 pozwala na postawienie tezy, iż w większości państw członkowskich Rady Europy nastąpiły znaczące zmiany w strukturze wydatków publicznych, co w konsekwencji wywarło wpływ na kształty budżetów sprawiedliwości *sensu stricto*.

Pod względem wydatków budżetowych na wymiar sprawiedliwości w okresie 2010–2018 można wyodrębnić trzy grupy państw. Do pierwszej należą państwa, które przeznaczają na mieszkańca kwotę w przedziale od 25 do 60 €, drugą grupę stanowią państwa wydrukujące kwoty w przedziale 60 € do 100 € i trzecią przeznaczające ponad 100 € na mieszkańca do swojego systemu sądowego. Wśród państw członkowskich UE brak jest krajów, które przeznaczają mniej niż 25 € na mieszkańca. Dla porównania w systemie Rady Europy w roku 2016 było ich aż 10: Azerbejdżan (7,80 €), Republika Mołdawii (8 €), Armenia (8 €), Ukraina (8,10 €), Gruzja (9,70 €), Albania (10,40 €), Turcja (18,20 €), „Była Jugosłowiańska Republika Macedonii” (20,20 €) oraz Federacja Rosyjska (24 €) (*European...*, 2018).

Ogólnie rzecz biorąc, tendencja europejska charakteryzuje się stopniowym, umiarkowanym i ciągłym wzrostem w budżetach wymiaru sprawiedliwości. Co należy interpretować jako istnienie stałych i stabilnych ewolucji strukturalnych wymiarów sprawiedliwości wśród państw europejskich.

Tym samym ewolucja wymiarów sprawiedliwości staje się być także pochodną sytuacji finansowej poszczególnych państw, a faktycznie polega na ciągłych przesunięciach finansów w strukturach wewnętrznych poszczególnych wymiarów sprawiedliwości, zapewniając tym samym ciągłą zmienność składników wewnętrznych składających się na wymiar sprawiedliwości przy zachowaniu stabilności pod względem długości rozpatrywanych spraw i radzeniem sobie z ilością napływających spraw.

Ewolucja współczesnych wymiarów sprawiedliwości w kontekście wyzwań technologiczno-cybernetycznej inżynierii społecznej systemów algorytmicznych

Odpowiadając na postawione uprzednio pytania należy podnieść, iż rozwój technologiczny, informatyczny i cybernetyczny skutkuje przeobrażeniem struktur społecznych, politycznych i gospodarczych o charakterze globalnym. Implikacją tego zjawiska jest dalej postępujący proces autopojetyzacji i dyferencjacji współczesnych społeczeństw, które zaczęły organizować się w ramach organizmów, grup, a nawet podsystemów całkowicie lub częściowo niezależnych od wpływów państw i organizacji międzynarodowych pochodnych pośrednio lub bezpośrednio od struktur państwowych. Przykładem są jednostki koncentrujące się wokół portali społecznościowych, korporacji międzynarodowych, społecznych ruchów celowych czy innych zróżnicowanych grup nacisku. Podmioty organizując się w ramach tych autonomicznie ukształtowanych podmiotów łączą się w oparciu o wzajemne akceptowalne dążenia i cele. Oczekiwania te w ramach wewnętrznej aktywności określają prawa i obowiązki uczestników oraz procedury i formy rozwiązywania konfliktów. Ta quasi legislacyjna działalność obejmuje zarówno relacje wewnątrz strukturalne, jak i zewnątrz strukturalne. Należy je traktować, jako przejaw nowej społecznej inżynierii normatywnej, która syntezuje różne, czasem opozycyjne wobec siebie, wartości, interesy, dobra, style życia, kultury, etyki czy religie. Tak ugruntowane i wyodrębnione zespoły zasad i reguł można określić, jako społecznie autonomiczną kompozycję norm poza systemowych, które kształtują obecną strukturę systemów wymiaru sprawiedliwości zarówno, co do sposobu rozwiązywania konfliktów społecznych, jak i ich formy.

W ten sposób przebudowane strukturalnie systemy sprawiedliwości stają się skutecznym narzędziem rozwiązywania współczesnych sporów społecznych oderwanych w znacznym stopniu od klasycznych teorii aksjologicznych oraz pochodnych etycznie systemów państwowych lub międzypaństwowych o charakterze normatywnym zaopatrzonym w narzędzia przymusu i domeny sfery imperium. Ich przewaga wobec tradycyjnie definiowanych w literaturze przedmiotu systemów sprawiedliwości tkwi w indyferentności oraz braku konkurencji wobec ugruntowanych cywilizacyjnie tożsamości ontologicznych, filozoficznych, światopoglądowych, państwowych, narodowych, etnicznych czy religijnych.

Konkluzją staje się zatem stwierdzenie, iż przemiany gospodarcze i technologiczne skutkują zmianami w procesach rozwiązywania współczesnych sporów społecznych. Wpływają na przekształcenia systemów normatywnych i pozanormatywnych. Implikują kształtowanie zakresu uprawnień i obowiązków uczestników sporów m.in. regulacjami uprawnień instytucji państwowych czy międzypaństwowych, korporacji międzynarodowych, społecznych grup nacisku. Oddziałują na relacje między uczestnikami sporów poprzez ich pozycjonowanie, kształtowanie zależności między nimi i to wszystko w zakresie skuteczności rozwiązywania konfliktów. W praktyce aktywizują proces ewolucji modeli wymiaru sprawiedliwości w zakresie form i reguł rozwiązywania sporów społecznych.

Zakończenie

Każdy system wymiaru sprawiedliwości funkcjonuje w konkretnym otoczeniu doktrynalnym. Stąd też kierunek ewolucji zależy od tego czy obecna doktryna liberalna przetrwa współczesny kryzys, czy też zostanie zastąpiona przez nacjonalistyczne doktryny autorytarne. Potwierdzeniem tej tezy jest stwierdzenie, że demokracja rozprasza władzę przetwarzania informacji i podejmowania decyzji na wielu ludzi i wiele instytucji, podczas gdy dyktatura skupia informacje i władzę w jednym miejscu (Harari, 2018, s. 97).

Jeżeli zatem, jak dowodzi Yuval Noah Harari, nastąpi dalszy rozwój autorytarnych demokracji, to należy spodziewać się w odniesieniu do systemów wymiaru sprawiedliwości silnego procesu wzmocnienia adydykacyjnych metod rozwiązywania indywidualnych sporów społecznych i powrót do klasycznej koncepcji wymiaru sprawiedliwości. Konsekwencją takiego procesu będzie ograniczenie tych rodzajów nowych technologii, które mogłyby stanowić zagrożenie dla wszechwładnej władzy wykonawczej i biernej władzy ustawodawczej. Tym samym rozwój technologiczny możliwy będzie wyłącznie w tych obszarach, które umożliwią sterowanie społeczeństwem i jego inwigilację. Ingerencja w system sprawiedliwości kierunkować się będzie głównie na centralne sterowanie dostępu do zawodów związanych z wymiarem sprawiedliwości oraz ścieżek awansu. Tak, aby utworzona nowa klasa decydentów była podporządkowana władzy, która ją wykreowała.

Jeżeli z kolei obecna doktryna demokracji liberalnej przetrwa, to można spodziewać się postępującego procesu dyferencjacji systemów wy-

miaru sprawiedliwości. Powstaną konkurencyjne wobec siebie systemy rozstrzygnięcia sporów, gdzie dominować będą systemy pozanormatywne. Rola państwa zostanie ograniczona do legalizacji rozstrzygnięć oraz w koniecznych przypadkach zapewnienia skutecznego ich wykonania.

Natomiast sama koncepcja wymiaru sprawiedliwości będzie musiała zostać na nowo przemyślana w sensie przedmiotowym i podmiotowym. Obecnie organy administracji publicznej zaczynają dostrzegać problem samouczących algorytmów, które bądź wspomagają podmioty rozstrzygające spory bądź w drobnych sprawach zastępują człowieka. Taki stan rzeczy całkowicie może zmienić uczestników sporów społecznych, a co za tym idzie adresatów wymiaru sprawiedliwości. Ten nieodwracalny proces będzie musiał doprowadzić do całkowitego przebudowania systemów wymiaru sprawiedliwości uwzględniających udział nowych podmiotów, jak choćby osób elektronicznych, podobnie jak miało to miejsce z upodmiotowieniem znanych nam w przestrzeni gospodarczej osób prawnych (Rojszczak, 2019, s. 8–10). I to mimo protestów różnych środowisk kształtujących opinię publiczną, czego przejawem był list otwarty podpisany przez ekspertów zajmujących się problematyką SI (*Open...*, 2019).

Bibliografia

- Barry B. (1989), *A treatise on social justice*, vol. 1: *Theories of Justice*, University of California Press, Berkeley.
- Baumann Z. (1993), *Postmodern Ethics*, Blackwell Publishing, Malden–Oxford–Carlton.
- Bove V., Lenadro E. (2017), *The judicial system and economic development across UE Member State*, https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC104594/jrc104594_2017_the_judicial_system_and_economic_development_across_eu_member_states.pdf, 18.11.2019.
- Chłopecki A. (2018), *Sztuczna inteligencja – szkice prawnicze i futurologiczne*, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa.
- Długosz M. (2011), *Teoretyczne problemy wymiaru sprawiedliwości*, w: *Transformacja systemów wymiaru sprawiedliwości. Pozycja ustrojowa władzy sądowniczej i uwarunkowania transformacji*, red. J. Jaskiernia, t. 1, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Dworkin R. (1986), *Law's Empire*, Belknap Press of Harvard University Press, London.
- European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment (CEPEJ)*, Council of Europe, <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>, 18.11.2019.

- European judicial systems. Efficiency and quality of justice*, „CEPEJ Studies”, no. 26, <https://rm.coe.int/rapport-avec-couv-18-09-2018-en/16808def9c>, 18.11.2019.
- Harari Y. N. (2018), *21 lekcji na XX wiek*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa.
- Hayek F. (1960), *The Constitution of Liberty*, The University of Chicago Press, Chicago.
- Karp J. (2004), *Sprawiedliwość społeczna. Szkice ze współczesnej teorii konstytucjonalizmu i praktyki polskiego prawa ustrojowego*, Księgarnia Akademicka, Kraków.
- Kmiecik Z. (2006), *Prawotwórstwo sędziowskie w sferze jurysdykcji sądów administracyjnych*, „Państwo i Prawo”, nr 12.
- Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, *Skoordynowany plan w sprawie sztucznej inteligencji* (2018), Komisja Europejska, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2018/PL/COM-2018-795-F1-PL-MAIN-PART-1.PDF>, 18.11.2019.
- Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Banku Centralnego, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów (2017), Komisja Europejska, <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2017/PL/COM-2017-167-F1-PL-MAIN-PART-1.PDF>, 18.11.2019.
- Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów (2016), Komisja Europejska, https://ec.europa.eu/environment/integration/green_semester/pdf/2017_european_semester_annual_growth_survey_en.pdf, 18.11.2019.
- Komunikat Komisji Europejskiej do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów (2018), Komisja Europejska, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=COM:2018:0364:FIN>, 18.11.2019.
- Luhman N. (2000), *Organisation und Entscheidung*, Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Luhmann N. (1983), *Rechtssoziologie*, Westdeutscher Verlag, Opladen.
- Mayntz R., Rosewitz B., Schimank U., Stichweh R. (1988), *Differenzierung und Verselbstandigung. Zur Entwicklung gesellschaftlicher Teilsysteme*, Campus Verlag, Frankfurt–New York.
- Morawski L. (1992), *Spór o model polityki prawa – ujęcie systemowe*, „Państwo i Prawo”, nr 9.
- Morawski L. (1999), *Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian*, LexisNexis, Warszawa.
- Nelken D. (1995), *Postmodernism and Regionalism. The New Frontiers of Law and The Nation State*, w: *Challenges of Law at the End of 20th Century*, vol. III, Bologna.
- Open Letter to the European Commission Artificial Intelligence and Robotics*, <http://www.robotics-openletter.eu>, 18.11.2019.

- Opinia nr 6 z 2004 r. Rady Konsultacyjnej Sędziów Europejskich (CCJE)*, <https://rm.coe.int/168074752d>, 17.11.2019.
- Ossowski S. (1967), *Dziela*, t. IV, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Pańkowski J. (2015), *Miejsce i rola kultury religijnej w państwie oraz jego polityce*, „Rocznik Teologiczny”, vol. 57, nr 1.
- Perelman Ch. (1959), *O sprawiedliwości*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Pest P. (2012), *Sąd polubowny a wymiar sprawiedliwości i prawo do sądu*, w: *Acta Erasmiana III. Prace prawnicze*, red. M. Sadowski, P. Szymaniec, <https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/dlibra/publication/39103/edition/40317/content>, 17.11.2019.
- Rawls J. (2010), *Teoria sprawiedliwości*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Report – Perceived independence of the national justice systems in the EU among the general public*, Directorate-General for Justice and Consumers (European Commission) (2019), <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/cc5ff9ab-cecd-11e9-992f-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF>, 17.11.2019.
- Rojczak M. (2019), *Prawne aspekty systemów sztucznej inteligencji – zarys problemu*, w: *Sztuczna inteligencja, blockchain, cyberbezpieczeństwo oraz dane osobowe. Zagadnienia wybrane*, pod red. K. Flaga-Gieruszyńskiej, J. Gołańczyńskiego, D. Szostka, Wydawnictwo C. H. Beck, Warszawa.
- Sobczak J. (1993), *Władza sądownicza*, w: *Zarys prawa konstytucyjnego*, red. W. Skrzydło, Wydawnictwo UMCS, Lublin–Rzeszów.
- Steinmuller W. (1984) *Verdatet und vernetz. Sozialökologische Handlungsspielraume der Informationsgesellschaft*, Fischer Verlag, Frankfurt am Main.
- Taubner G. (2002), *Sprawiedliwość alienująca, o dodatkowej wartości dwunastego wielbłąda*, „Ius et Lex”, nr 1.
- Teubner G. (2002), *Rechts als autopoietisches System*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Man.
- Zalecenia Rec (2000) 19 Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie roli prokuratury w systemie wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (2000), <https://rm.coe.int/09000016805b049c>, 17.11.2019.
- Ziemiński Z. (1992), *O pojmowaniu sprawiedliwości*, Daimonion, Lublin.

Directions of transformation of European justice systems

Summary

The judicial system was the starting point for the evolution of justice systems. The differentiation of social systems has led to a radical reconstruction of the conflicts as well as the methods, forms and techniques for resolving them. The result of this process

was the deepening marginalization of the state in the process of administering justice and the growing importance of alternative dispute resolution methods. Negotiations, mediation and arbitration were in the mainstream settlement of social disputes. The judicial system itself began to be perceived by state organs as an ineffective instrument for resolving disputes, deprived of the function of deliberately shaping them and isolated from society. A new chapter in the shaping of justice systems began with the fourth industrial revolution. Its characteristic feature was the enrichment of the justice process with a component of artificial intelligence systems. The aim of this paper is to try to answer the question whether the direction of development of justice systems is to construct new systems based on partially or completely independent decision-making technologies?

Key words: justice system, alternative dispute resolution, artificial intelligence, judicial system, industrial revolution

Informacja o autorze

Sławomir Arkadiusz Kubat [slawomir.kubat@amu.edu.pl] – absolwent Wydziału Prawa i Administracji UMK w Toruniu, aktualnie doktorant na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Zainteresowania badawcze: polityka społeczna, systemy sztucznej inteligencji, polityka migracyjna, e-demokracja, rozwiązywanie sporów społecznych.

